

Gåtan Barbro Hammarhalf
Skrivet av Peter Sjölund
publicerat i Släkthistoriskt
forum 2006 nr 1 sid 11

Nio års forskning löste gåtan om Barbro Hammarhalf. Alla som någon gång varit med om att, efter lång tids mödosamt sökande, hitta lösningen på ett knivigt släktproblem, vet vilken enorm känsla av glädje och lättnad det är. Det här är berättelsen om hur nio års forskning till slut löste gåtan Barbro Hammarhalf.

Kvinnan med det udda namnet Hammarhalft dök upp i Ångermanland och Högsjö socken i slutet av 1600-talet. Hon var hustru till bondsonen, sedermera befallningsmannen, Petter Bäck. Ända sedan jag första gången stötte på Barbro Hammarhalf, har hennes speciella namn kittlat min nyfikenhet. Jag bestämde mig för att försöka finna hennes ursprung, vilket skulle visa sig osedvanligt krångligt och ta hela nio år. Ingen hade tidigare funnit några ledtrådar till hennes härkomst, annat än att det fanns en hattmakare i Stockholm med samma efternamn. Det blev det första spåret att följa upp. Denne visade sig komma från Norrköping och vid ett besök på Riksarkivet träffade jag den numera bortgångne Norrköpingskännaren Björn Helmfrid. På frågan om han

möjligen kände till någon med namnet Hammarhalf i Norrköping, svarade han till min stora förvåning: "-Javisst, om honom har jag skrivit en hel bok!" Inför min gapande mun, berättade han om boken, "Norrköpings tyska församling", som till stor del handlade om dess förste pastor Andreas Adam Hammerhalf (1625- 1671).

Enkel lösning, men ändå inte

Den tyske pastorn tillhörde smedsläkten Adam och tog sig namnet Hammerhalf när han blev präst. Alltså borde han rimligen vara den ende namnbäraren och därmed den ende som kunde vara far till Barbro. Glad i hågen beställde jag hem kyrkoböckerna för Norrköpings tyska församling.

Födelseboken började 1661 och Barbro skulle vara född 1665/1666, så det skulle vara en lätt match att bekräfta eller avfärda min teori. Men ack, det visade sig att födel-1666 (naturligtvis ...) inte finns bevarade.

Pastor Hammerhalf fick dock barn både före och efter luckan i födelseboken. Efter pastorns död hamnade änkan och barnen i fattigdom på grund av stora skulder och flyttade till okänd ort. Tyvärr finns det därför inga senare spår av Barbro i Norrköping. Besviken över att inte ha fått några bevis, började jag bläddra igenom födelseboken

och då fastnade min blick på en Gertrud Hammerhalf, som var samtida med Andreas Adam. Aj då, tänkte jag. Pastorn var alltså inte ensam om det namnet ... Det visade sig att Gertrud var syster till pastorn och om hon hade tagit samma namn, kunde ju lika gärna andra syskon ha gjort detsamma. Till råga på allt fick jag tips om att det fanns en soldat vid namn Hammarhalf i Jämtland. Helt plötsligt vimlade det av bärare av det ovanliga namnet! Under åren återkom jag till problemet gång på gång, men utan att hitta någon möjlig lösning. Till slut tog jag tjuren vid hornen och kartlade hela slakten Adam i Norrköping, Gusum, Nyköping och Skultuna. Av de drygt 100 personer som tillhörde slakten på, 1600-talet, använde endast fem Hammerhalf/ Hammarhalf. Inget av pastorns andra syskon bar namnet, men väl tre av hans syskonbarn, däribland soldaten som hamnade i Jämtland. Barbro skulle alltså lika gärna kunna ha varit dotter till något av syskonen.

Rafflande upplösning

Det hela fick en rafflande upplösning. Vid genomgång av en ångermanländsk mantalslängd, i ett helt annat ärende, stötte jag på ännu en Hammarhalf, änkan Anna Maria. Och minsann – pastor Hammerhalf hade en dotter Anna Maria, född 1663!

Någon annan möjlig Anna Maria har inte påträffats inom släkten. Nu började det hetta till och efter lite letande i domböckerna fann jag att Anna Maria var änka efter befallningsmannen i södra Ångermanland. Och vem tror ni innehade tjänsten som befallningsmannens skrivare, precis de åren då Barbro Hammarhalfts giftermål ska ha ägt rum? Jo, ingen mindre än den unge Petter Bäck som blev hennes man.

Bingo! Familjen Bäck hittades därefter i en tidig husförhörlängd från Söderala socken i Gästrikland (där Petter var mönsterskrivare 1707- 1715). Då visade det sig att Barbro skrevs som Barbro "A dotter" – A som i Andreas - vilket blåste bort de sista tvivlen. Barbro hade alltså uppenbarligen, som ogift lillsyster, följt med Anna Maria till Ångermanland och där gift sig med Petter. En kontroll av mantalslängderna visar att en kvinnlig inhysesperson antecknas i längderna hos befallningsmannens familj, men försvinner året innan Barbro och Petter fick sitt första barn. Alla pusselbitar faller på plats.

Slutsats

Utifrån den omfattande utredning som gjorts av släkten Adam Hammerhelff och de fynd som gjorts, anser jag det nu vara klarlagt att Barbro Hammarhalft var dotter till Andreas Adam Hammerhelff i Norrköping.

Det skulle naturligtvis kännas tryggt att ha en samtida källa som i klartext säger att så är fallet. Men även i brist på en sådan, tror jag att Petter Backs ättlingar nu vågar skriva in Barbros anor i sin antavla.

Barbro Hammarhalfts anor

När nöten vem som var Barbros fader var knäckt, kunde forskningen gå vidare och det visade sig att hennes anor var synnerligen spännande. Andreas Adam Hammerhelff var inblandad i en lång och hård strid för att tyskarna i Norrköping skulle få en egen kyrka, vilket också lyckades strax innan pastorn själv gick ur tiden. Barbros moder, Anna Munsterberg, visade sig vara född i Moskva som dotter till den tyske pastorn Martinus Munsterberg. Och Barbros mormor, Anna Möller, var dotter till den svenske representanten i Moskva Johan Möller (adliga ätten Möller) och dennes hustru Catharina Stopia. Både Johan och Catharina hade innehållsrika levnadsbanor. Johan var född i Riga och valde 'att bli svensk undersåte efter stadens fall 1621. Han fick därefter svenska kronans uppdrag som "agent" (idag diplomat) i Moskva. Efter Johans död 1632 fick Catharina Stopia överta uppdraget i Moskva. Hon kom därmed att bli den första kvinnliga diplomaten, inte bara i Sveriges historia utan faktiskt i hela världen! Att

som kvinna under 1600-talet få ett sådant förtroende var något helt unikt och tyder på att hon måste ha varit en ovanligt stark person.

Stark kvinna

Att vara Sveriges representant i Ryssland var ett stort och svårt uppdrag i en orolig tid. Catharina tycks dock ha varit mycket handlingskraftig och hon förhandlade om spannmålsutförseln från Ryssland, import av vapen från Sverige och öppnandet av en ny handelsväg genom Ryssland till Persien. Hon rapporterade också till Sverige om tillståndet i ryska armén under kriget mellan Ryssland och Polen. Catharinas tid i Moskva fick ett dramatiskt slut våren 1634 då några hundra beväpnade personer, på order av den ryske storfursten, plundrade och brände ned det svenska residenset. Alla dokument förstördes i branden och Catharina berättar efteråt i ett brev till Sverige hur hon och barnen med nöd och näppe klarat sig från att dödas eller skickas till Sibirien. Varifrån kom då denna driftiga kvinna?

Svaret på den frågan hittades i en handskrift i Lettlands akademiska bibliotek i Riga och bekräftas av uppgifter i hennes mans likpredikan. Hennes far var den polske medicine doktorn, stadsläkaren i Riga, Zacharias Stopius. Stopius var bördig från Breslau i Schlesien,

nuvarande Wroclaw i Polen, och han var stadsläkare i Riga 1562-1585. Dessutom var han livläkare hos både ärkebiskop Brandenburg och hertig Gotthard. Men han hade fler strängar på sin lyra - 1565 skrev han och gav ut Livlands första tryckta kalender, han skrev verket "Liflandische Oekonomie". Den 12/7 1570 adlades Zacharias Stopius av den polske kungen Sigismund August och förlänades sedan egendomar i Kirkholm utanför Riga, där han lät uppföra godset Stopiushof. Släktens namn lever kvar än idag i namnet på stadsdelen Stopinu i Riga.

Den sluge mantelbäraren

En turbulent tid i Rigas historia var De s.k. "kalender- oroligheterna" under tiden 1584-1589. Påven Gregorius XIII gick ut med ett påbud att den Gregorianska kalendern skulle ersätta den Julanska, och Polen, till vilket Riga då hörde, införde den nya kalendern omgående. I Riga ville stadens borgerskap dock inte hörsamma detta, vilket ledde till häftiga sammandrabbningar mellan borgerskapet och rådet, under vilka Zacharias Stopius spelade en viktig roll. Han var uppenbarligen skicklig förhandlare och kallas för "den sluge mantelbäraren, doktor Stopius". Trots att han fanns med i ledningen för borgerskapets uppror, lyckades han medla mellan parterna i de

återkommande, och ibland blodiga, bråken. Oroligheterna kulminerade i juni 1589 med att polsk militär tågade in i staden, och det hela höll på att sluta i ett blodbad på torget. Men då trädde Stopius åter in som medlare och blodsutgjutelserna kunde undvikas. Det tycks alltså som om Catharina Stopia fått sin diplomatiska förmåga i arv från sin far.